

Darowizna w polskim prawie zobowiązań

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Rozdział I. Darowizna w ujęciu obcych systemów prawnych

1. Uwagi wprowadzające

Rozważania dotyczące umowy darowizny w prawie polskim zostaną poprzedzone przedstawieniem reguł dotyczących tej umowy występujących w innych wybranych europejskich porządkach prawnych, uznanych za najbardziej reprezentatywne, a mianowicie w prawie francuskim, niemieckim i angielskim. Zaprezentowana zostanie także regulacja dotycząca umowy darowizny zawarta w *Draft Common Frame of Reference*, jako że stanowi ona modelową propozycję dotyczącą uregulowania umowy darowizny, a jej przygotowanie poprzedzone było analizą rozwiązań występujących w poszczególnych krajowych porządkach prawnych. Należy podkreślić, że założeniem niniejszego rozdziału nie jest wyczerpujące omówienie instytucji darowizny we wskazanych wyżej porządkach prawnych oraz w *Draft Common Frame of Reference*, lecz zaprezentowanie podstawowych reguł dotyczących tej umowy, tak by w dalszej części pracy, to jest przy prowadzeniu rozważań dotyczących umowy darowizny w prawie polskim, w toku interpretacji norm prawnych zawartych w Kodeksie cywilnym było możliwe dokonywanie wykładni wspieranej analizą porównawczą.

2. Darowizna w prawie francuskim

2.1. Pojęcie darowizny oraz podstawowe zasady dotyczące jej dokonania

W prawie francuskim wyróżnia się tzw. akty hojności (*libéralités*), do których oprócz darowizny między żyjącymi zalicza się testament. Sam akt hojności jest definiowany jako akt, poprzez który osoba rozporządza pod tytułem darmym¹ całością lub częścią swoich dóbr lub praw

---

¹ Odnośnie ewolucji pojęcia przyczyny darowizny zob. *M. Lewy*, Darowizna, s. 210 i n.

na korzyść innej osoby (art. 893 KC franc.). Darowizna między żyjącymi zgodnie z definicją ustawową stanowi natomiast akt, przez który darczyńca wyzbywa się rzeczy darowanej aktualnie i nieodwołalnie, na korzyść obdarowanego, który ją przyjmuje (art. 894 KC franc.). Uważa się, że darowizna prowadzi do zamierzonego przez strony zmniejszenia majątku darczyńcy i powiększenia majątku obdarowanego, w związku z czym ze względu na brak pomniejszenia majątku darczyńcy darowizny nie stanowi nieodpłatne wykonanie pracy czy zlecenia². Z drugiej strony podkreśla się, że pojęcie rzeczy jest rozumiane bardzo szeroko – może chodzić o przeniesienie prawa własności, ustanowienie użytkowania wieczystego lub innego prawa rzeczowego, przeniesienie wierzytelności, zrzeczenie się praw, czy ustanowienie wierzytelności³.

Oceniając zdolność do dokonania bądź przyjęcia darowizny, należy wskazać, że art. 901 KC franc. uzależnia możliwość dokonania aktu hojności od spełnienia wymogu bycia poczytalnym⁴. Akt hojności jest nieważny również wtedy, gdy oświadczenie woli zostało obciążone wadami wskutek błędu, podstępów lub przemocy⁵. Z art. 902 KC franc. wynika natomiast generalna zdolność wszystkich podmiotów prawa cywilnego do dokonywania i przyjmowania darowizn między żyjącymi, o ile dany podmiot nie został uznany przez prawo za niezdolny do dokonania takich czynności. W szczególności wykluczone jest dokonywanie rozporządzeń przez małoletniego poniżej szesnastego roku życia, poza przypadkami uregulowanymi w Rozdziale IX Tytułu II Księgi III KC franc. (art. 903 KC franc.). Małoletni, który ukończył wiek szesnastu lat i niewymancypowany⁶ może rozporządzać jedynie przez testament i tylko do wysokości połowy dóbr, jakimi prawo pozwala rozporządzać osobie pełnoletniej. Jednakże jeżeli zostanie powołany do wojska na czas kampanii wojennej, będzie mógł, podczas trwania działań wojennych, rozporządzać taką samą częścią, jak gdyby był osobą pełnoletnią, na korzyść któregośkolwiek ze swoich krewnych lub kilku z nich do szóstego stopnia pokrewieństwa włącznie lub także na korzyść swojego pozostającego przy życiu współmałżonka. W przypadku braku krewnych do szóstego stopnia pokrewieństwa włącznie, małoletni będzie mógł rozporządzać jak osoba pełnoletnia (art. 904 KC franc.).

---

² *Ibidem*, s. 203.

³ *Ibidem*.

⁴ Zob. szerzej: *ibidem*, s. 221 i n.

⁵ *Violence* – „przemoc, użycie siły” (*A. Machowska*, Słownik terminologii, s. 882).

⁶ *Émancipation* – „emancypacja (czynność prawna, w drodze której małoletni zostaje wyzwolony spod władzy rodzicielskiej/opieki i uzyskuje zdolność do samostanowienia o sobie i ograniczoną zdolność do czynności prawnych)” (*ibidem*, s. 340).

W prawie francuskim została zawarta wyraźna regulacja dotycząca zdolności *nasciturus* do bycia obdarowanym. Mianowicie ustawodawca francuski określił, że dla posiadania zdolności do bycia obdarowanym wystarczy bycie poczętym w chwili darowizny, natomiast dla zdolności do dziedziczenia testamentowego wystarczy bycie poczętym w chwili zgonu testatora. Jednakże darowizna lub testament wywrą skutek tylko wtedy, gdy dziecko urodzi się zdolne do życia (art. 906 KC franc.). Przepis ten nie zawiera natomiast określenia, kto jest uprawniony do złożenia oświadczenia woli o przyjęciu darowizny przed narodzinami dziecka poczętego, lecz jeszcze nienarodzonego.

W kodeksie cywilnym francuskim zostały wprowadzone ograniczenia dotyczące możliwości rozporządzania majątkiem przez pewne kategorie osób na rzecz podmiotów, na których wpływ mogą być one szczególnie narażone i wobec których pozostają w pewnej zależności. Tak więc małoletni, mimo osiągnięcia szesnastego roku życia, nie może, nawet przez testament, rozporządzać na korzyść swojego opiekuna. Małoletni, osiągnąwszy pełnoletniość lub wyemancypowany, nie może rozporządzać ani w drodze darowizny między żyjącymi, ani przez testament na korzyść tego, kto był jego opiekunem, dopóki ostateczne sprawozdanie z opieki nie zostanie oddane i rozliczone. W obu powyższych przypadkach wyjątek stanowią wstępni małoletnich, którzy są albo byli ich opiekunami (art. 907 KC franc.). Ponadto w celu ochrony autonomii woli osób będących w stanie terminalnym i zabezpieczenia ich przed niepożądanym wpływem osób, które udzielały im wówczas szeroko rozumianej pomocy medycznej, art. 909 KC franc. wprowadza zakaz czerpania korzyści przez przedstawicieli zawodów medycznych i farmaceutycznych, a także pomocników medycznych, którzy opiekowali się daną osobą podczas choroby, wskutek której ona zmarła, z rozporządzeń między żyjącymi lub testamentowych, które ta osoba poczyniła na ich korzyść podczas trwania tej choroby. W myśl tego przepisu pełnomocnicy sądowi chroniący interesy osób dorosłych oraz osoby prawne, w imieniu których wykonują oni swoje obowiązki, także nie mogą czerpać korzyści z rozporządzeń między żyjącymi lub testamentowych, dokonanych na ich rzecz przez osoby, którym zapewniają ochronę, bez względu na datę hojności. Do ustanowionych przez prawodawcę francuskiego wyjątków należą rozporządzenia wynagradzające⁷ dokonane pod tytułem szczególnym, z uwzględnieniem możliwości rozporządzającego i oddanych usług oraz rozporządzenia pod tytułem ogólnym w przypadku pokrewieństwa do czwartego stopnia włącznie, pod warunkiem, że zmarły nie miał spad-

---

⁷ Odnośnie koncepcji darowizny wynagradzającej w doktrynie francuskiej zob. *M. Lewy*, *Darowizna*, s. 219 i n.

kobierców w linii prostej, o ile ten, na którego rzecz rozporządzenie zostało dokonane, sam nie jest jednym z tych spadkobierców. Ustawodawca francuski rozstrzygnął, że te same zasady stosuje się w odniesieniu do kapłanów (art. 909 KC franc.). Podkreśla się jednak, że zakaz przyjęcia darowizny odnosi się wyłącznie do kapłanów, którzy byli przewodnikami duchowymi osoby, która dokonała aktu hojności⁸. W literaturze uznaje się, że analogicznie do zawodu lekarza należy traktować zawód magnetyzera oraz podkreśla się, że art. 909 KC franc. nie może zostać rozszerzony na inne zawody, niż wymienione w tym przepisie⁹. Uważa się przy tym, że za dbającego o swoją pacjentkę w czasie jej ostatniej choroby, a tym samym za niezdolnego do otrzymania darowizny, powinien zostać uznany psychiatra-psychoanalityk udzielający „leczenia pomocniczego względem leczenia czysto medycznego, ale z nim związanego, zapewniający jej równoległe do leczenia onkologicznego regularną i długotrwałą opiekę związaną z dolegliwościami wtórnymi wobec tych, w skutek których zmarła, a których były one konsekwencją”¹⁰. Podkreśla się również, że przez leczenie medyczne w rozumieniu art. 909 KC franc. należy rozumieć zbiór skoordynowanych czynności medycznych, to jest opiekę udzielaną w sposób regularny i codzienny w celu zapewnienia wyzdrowienia pacjenta lub podtrzymania, o ile nie poprawy, jego zdrowia, przy czym pojęcie to nie dotyczy okazjonalnego przepisywania leku przez psychiatrę¹¹. Uznaje się również, że nadmierny charakter aktu hojności w stosunku do wykonanej usługi nie sprawia, że traci on swój charakter wynagradzający¹².

Podobnie cel ochronny przyświeca regulacji zawartej w art. 910 ust. 1 KC franc., zgodnie z którym rozporządzenia między żyjącymi lub przez testament na korzyść zakładów opieki zdrowotnej, placówek usług społecznych i leczniczo-społecznych lub ośrodków użyteczności publicznej wywołują skutek tylko wtedy, gdy zostaną dopuszczone postanowieniem przedstawiciela państwa w departamencie. Uważa się, że ograniczenie, o którym mowa stanowi uzupełnienie przepisów mających na celu utrzymanie majątków w rodzinie, a także potrzeba utrzymania dóbr w obrocie handlowym i zapobieżenie ich usunięcia z obrotu poza oddanie ich instytucjom służącym „celom idealnym”¹³. W ustępie drugim przepisu, o którym mowa, określone zostały natomiast podmioty, na których rzecz rozporządzenia między żyjącymi lub przez testament są przyjmowane bez

---

⁸ *L. Leveneur*, Code Civil, s. 599.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, s. 600.

¹³ *M. Lewy*, Darowizna, s. 222.

ograniczeń. Jeżeli przedstawiciel państwa w departamencie stwierdzi, że instytucja przyjmująca zapis lub darowiznę nie spełnia wymagań prawnych, koniecznych do posiadania zdolności prawnej do otrzymania aktów hojności lub że nie jest zdolna wykorzystać akty hojności zgodnie ze swoim celem statutowym, może wnieść sprzeciw wobec aktu hojności w okolicznościach określonych dekretem, pozbawiając go w ten sposób skutku. W myśl art. 910 ust. III akty hojności przyznane obcym państwom lub ośrodkom zagranicznym uprawnionym przez prawa krajowe do otrzymywania takich aktów są przyjmowane bez ograniczeń przez te państwa lub ośrodki, o ile nie zostanie wniesiony sprzeciw przez właściwe organy, w okolicznościach ustalonych przez dekret Rady Stanu.

Każdy akt hojności dokonany na korzyść osoby fizycznej lub osoby prawnej niezdolnej do otrzymywania pod tytułem darmym jest nieważny niezależnie od tego, czy będzie ukryty pod postacią umowy odpłatnej, czy też dokonany na rzecz zastępców pośrednich, będących osobami fizycznymi albo prawnymi. Za zastępców pośrednich, o ile nie zostanie przeprowadzony dowód przeciwny, uważa się ojca, matkę, dzieci oraz zstępnych, jak również małżonka osoby niezdolnej do otrzymywania pod tytułem darmym (art. 911 KC franc.). Warto wskazać, że na gruncie art. 911 KC franc. w poprzednim stanie prawnym orzeczono, że domniemanie podstawienia jest niewzruszalne¹⁴. Podkreśla się, że nieważność wynikająca z art. 911 KC franc., stanowiąca sankcję za naruszenie szczególnej niezdolności do otrzymywania aktu hojności, nie odnosi się do darowizny dokonanej na rzecz małoletniego niewyemancypowanego, zdolnego do otrzymywania w rozumieniu art. 902 KC franc., którego dotyczy jedynie zwykła niezdolność ogólna do korzystania ze swoich praw¹⁵.

Dla prawa francuskiego charakterystyczny jest system rezerwy, polegający na tym, że przekazanie określonej części dóbr i praw spadkowych (rezerwy spadkowej) w stanie wolnym od zobowiązań jest prawnie zapewnione na rzecz określonych spadkobierców, zwanych spadkobiercami koniecznymi¹⁶, jeżeli – wezwani do przyjęcia spadku – przyjmą go (art. 912 KC franc.). W konsekwencji, rozrządzałą część spadku stanowi pozostała część dóbr i praw spadkowych, którą zmarły mógł bez ograniczeń rozporządzać w ramach aktów hojności, a więc także w drodze darowizny¹⁷. Zgodnie z art. 913 KC franc. akty hojności dokonane albo w drodze aktu między żyjącymi, albo przez testament, nie mogą przekroczyć

¹⁴ *L. Leveneur*, Code Civil, s. 601.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Réservataire* – „spadkobierca konieczny” (*A. Machowska*, Słownik terminologii, s. 759).

¹⁷ Zob. szerzej: *M. Lewy*, Darowizna, s. 213 i n.; *B. Nicholas*, The French Law, s. 146 i n. Zob. też: *W. Dajczak*, *F. Longchamps de Bérier*, Prawo rzymskie, s. 18 i n.

połowy dóbr rozporządzającego – jeżeli pozostawia w chwili śmierci tylko jedno dziecko; trzeciej części – jeżeli pozostawia dwoje dzieci; czwartej – jeżeli pozostawia ich troje albo większą liczbę. Dziecko, które zrzeka się spadku, jest wliczane do liczby dzieci pozostawionych przez zmarłego tylko, jeżeli jest reprezentowane¹⁸ lub jeżeli jest zobowiązane do zwrotu aktu hojności na podstawie art. 845 KC franc.¹⁹. Akty hojności dokonane poprzez akt między żyjącymi lub przez testament nie mogą przekroczyć trzech czwartych dóbr, jeżeli – w przypadku braku zstępnego – zmarły pozostawia pozostającego przy życiu, nierozwiedzonego małżonka (art. 914-1 KC franc.). Natomiast w przypadku braku zstępnego i pozostającego przy życiu nierozwiedzonego małżonka akty hojności dokonane w drodze aktów między żyjącymi lub przez testament mogą wyczerpać całość dóbr (art. 916 KC franc.).

Zagadnieniu redukcji nadmiernych (ze względu na rezerwę spadkową) aktów hojności został poświęcony Podrozdział 2 Rozdziału III Tytułu II Księgi III kodeksu cywilnego francuskiego. Zgodnie z art. 918 KC franc. wartość pełnej własności dóbr zbytych albo w ramach renty dożywotniej albo funduszy bezzwrotnych lub z zastrzeżeniem prawa do użytkowania i pożytków na rzecz jednego z uprawnionych do dziedziczenia w linii prostej, jest odliczana od rozrządzałnej części spadku. Ewentualna nadwyżka podlega redukcji. Powyższe odliczenie i redukcja mogą być przedmiotem roszczenia tylko tych z pozostałych uprawnionych do dziedziczenia w linii prostej, którzy nie wyrazili zgody na te zbycia.

Rozrządzalna część spadku może być darowana w całości albo w części, bądź w drodze aktu między żyjącymi, bądź poprzez testament, dzieciom lub innym uprawnionym do dziedziczenia po darczyńcy, nie podlegając zwrotowi przez obdarowanego lub zapisobiorcę przystępującego do sukcesji, jeśli tylko w odniesieniu do tego, co dotyczy darowizn, rozporządzenia zostały dokonane wyraźnie i poza częścią spadkową (art. 919 KC franc.). W myśl tego samego przepisu oświadczenie, że darowizna jest dokonywana poza częścią spadkową, może zostać złożone w akcie zawierającym rozporządzenie, albo później, w rozporządzeniu pomiędzy żyjącymi albo testamentowym. Darowizna dokonana z wyprzedzeniem z części spadkowej na rzecz jednego ze spadkobierców koniecznych, który przyjmuje spadek, jest odliczana od jego części rezerwy i – subsydiarnie – od rozrządzałnej części spadku, w braku odmiennego postanowienia w akcie darowizny, a nadwyżka podlega redukcji. Darowizna dokonana z wyprzedzeniem z części spadkowej na rzecz jednego ze spadkobierców koniecznych, który zrzeka się spadku, jest traktowana jak darowi-

¹⁸ *Représenter* – „reprezentować, być przedstawicielem” (*A. Machowska*, Słownik terminologii, s. 756).

¹⁹ Zob. też: *M. Lewy*, Darowizna, s. 214.

zna dokonana poza częścią spadkową. Jednakże, gdy spadkobierca zrzekający się jest zobowiązany do zwrotu na podstawie art. 845 KC franc., jest on traktowany jako spadkobierca akceptujący w ramach fikcyjnego złączenia odliczenie i – w stosownych przypadkach – redukcję aktu hojności, który został mu przyznany (art. 919 ust. 1 KC franc.). Akt hojności dokonany poza częścią spadkową jest odliczany od rozrządzałnej części spadku, a nadwyżka podlega redukcji (art. 919 ust. 2 KC franc.).

Zgodnie z art. 920 KC franc., akty hojności, zarówno bezpośrednie, jak i pośrednie, które naruszają rezerwę jednego bądź wielu spadkobierców, podlegają redukcji do rozrządzałnej części spadku w chwili otwarcia spadku. Wskazuje się, że nadmierne akty hojności pozostają w mocy i wywołują skutki, dopóki nie zostaną zredukowane, co oznacza konieczność wniesienia powództwa o redukcję²⁰. Podkreśla się, że każda darowizna, nawet dotycząca zysków, wynagrodzeń lub wypłacona z dochodów, podlega redukcji w razie naruszenia rezerwy, o ile nie stanowi skromnego aktu hojności lub okazjonalnego prezentu²¹. W kwestii szczegółów powództwa o redukcję, w tym podmiotów legitymowanych, terminu przedawnienia, zasad dokonywania redukcji, zaspokojenia roszczenia o redukcję oraz zrzeczenia się tego roszczenia wypada odesłać do przepisów od art. 921 do art. 930-5 KC franc.

Darowizna między żyjącymi została uregulowana w Rozdziale IV Tytułu II Księgi III KC franc. Jeśli chodzi o formę umowy darowizny, to art. 931 KC franc. wymaga dokonania wszystkich darowizn między żyjącymi w formie aktu notarialnego; w miejscu sporządzenia pozostanie ich oryginał (*minute*) pod rygorem nieważności. W przypadku wady formalnej, darowizna między żyjącymi nie może zostać potwierdzona. Niezbędne jest jej ponowne dokonanie we właściwej formie. Po śmierci darczyńcy potwierdzenie lub dobrowolne wykonanie darowizny przez spadkobierców lub następców prawnych darczyńcy wiąże się ze zrzeczeniem się przez nich prawa do sprzeciwu wobec wad formalnych lub wszelkich innych przyczyn nieważności (art. 931-1 KC franc.). Twierdzi się, że przepisy o formie darowizny zostały ustanowione nie tyle w celu ochrony darczyńcy, co jego rodziny, czyli jego spadkobierców, w związku z tym darczyńca nie może, a jego spadkobiercy mogą zrzec się prawa powoływania na nieważność darowizny²². Podkreśla się, że nieważność darowizny ze względu na braki w zakresie formy jest nieważnością z uwagi na porządek publiczny i z tej przyczyny nie może zostać

---

²⁰ L. Leveneur, Code Civil, s. 606.

²¹ *Ibidem*.

²² M. Lewy, Darowizna, s. 226.

konwalidowana poprzez wykonanie²³. Ocenia się, że obowiązek zachowania formy aktu notarialnego darowizny jest kompatybilny z systemem rezerwy – celem jest zapewnienie, pod rygorem nieważności, że darowizny są odnotowane (odnotowana darowizna może być przedmiotem redukcji, natomiast nieodnotowana jest nieważna)²⁴. Wskazuje się także, że obowiązek zachowania formy aktu notarialnego ma na celu utrudnienie czynienia darowizn, a także zmuszenie darczyńcy do zastanowienia, mogącego doprowadzić do zaniechania darowizny²⁵. Wymóg zachowania formy, o której mowa, odnosi się do wszystkich postanowień umowy darowizny, więc również klauzule dodatkowe muszą mieć formę aktu notarialnego²⁶. Jeżeli natomiast darowizna została przyznana poprzez akt urzędowy, a warunki zostały ustanowione poprzez dokument prywatny, nieważność tych warunków skutkuje nieważnością darowizny, jeżeli zawiera ona odesłanie do tych warunków²⁷. W przypadku, gdy darowizna posiada wadę formalną, spadkobiercy darczyńcy nie mogą wytoczyć powództwa o stwierdzenie nieważności, gdy darczyńca dopuścił do upływu trzydziestoletniego okresu przedawnienia²⁸. Podkreśla się, że opisane wyżej wymogi w zakresie formy dotyczą jedynie darowizny, nie zaś przyrzeczenia jej dokonania²⁹.

W literaturze ocenia się, że sądy szybko po uchwaleniu francuskiego kodeksu cywilnego dopuściły trzy szerokie wyjątki od wymogu formy aktu notarialnego dla darowizny³⁰. Pierwszy wiąże się z wyróżnieniem w doktrynie francuskiej darowizny rękodajnej (*don manuel*). Dochodzi ona do skutku przez faktyczne wydanie przez darczyńcę darowanej rzeczy w taki sposób, że zapewnia wyzbycie się przez darczyńcę i nieodwołalność darowizny³¹. Oddanie rzeczy przez darczyńcę obdarowanemu, dokonane z wolą uczynienia darowizny, przenosi własność rzeczy na obdarowanego³². Uważa się, że są to darowizny „zwolnione z wymogów formalnych”³³. Twierdzi się, że posiadacz utrzymujący, iż otrzymał rzecz tytułem darowizny rękodajnej, korzysta z domniemania i to na

²³ L. Leveneur, Code Civil, s. 616. Zob. też: J. Flour, J-L. Aubert, É. Savaux, Les obligations, s. 244.

²⁴ B. Nicholas, The French Law, s. 146 i n.

²⁵ M. Lewy, Darowizna, s. 225.

²⁶ L. Leveneur, Code Civil, s. 616.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ B. Nicholas, The French Law, s. 147.

³¹ L. Leveneur, Code Civil, s. 617; F. Jacob, A. Tisserand, G. Venandet, G. Wiederkehr, X. Henry, Code Civil, s. 791.

³² M. Lewy, Darowizna, s. 226.

³³ L. Leveneur, Code Civil, s. 616; B. Nicholas, The French Law, s. 147; J. Flour, J-L. Aubert, É. Savaux, Les obligations, s. 245.

stronie przeciwnej ciąży konieczność wykazania, że taka darowizna nie miała miejsca³⁴. Warto zaznaczyć, że w literaturze wyrażany jest pogląd, iż usprawiedliwienie braku wymogu formy aktu notarialnego dla darowizn rękodajnych wywodzone z tego, że wymóg wydania rekompensuje element dostrzegalności transakcji, mającego miejsce w przypadku formy aktu notarialnego, jest nieprzekonujące ze względu na rozszerzenie darowizn rękodajnych na dobra niematerialne, w przypadku których za wydanie uważa się przekazanie dokumentu niezbędnego do egzekwowania takich praw³⁵. (Z uwagi na wymóg wydania rzeczy uznaje się, że co do zasady dobra niematerialne nie mogą być przedmiotem darowizny rękodajnej i jedyny wyjątek dotyczy papierów wartościowych na okaziciela, które można przekazać przez zwykłe wydanie³⁶.) Ponadto argument polegający na tym, że w przypadku darowizny rękodajnej wymóg wydania rzeczy rekompensuje element dostrzegalności transakcji uważa się za nieprzekonujący z tego powodu, że darczyńca – zastrzegając na swoją rzecz dożywotnie uprawnienie do pobierania pożytków – może zachować posiadanie i korzystanie z praw dotyczących rzeczy, podczas gdy własność zostaje przeniesiona na obdarowanego³⁷.

Tytułem drugiego wyjątku od konieczności zachowania formy aktu notarialnego dla darowizny wskazuje się, że ta reguła nie obowiązuje w przypadku *donation indirecte*, pod którym to pojęciem rozumie się nieodpłatne przyznanie korzyści pieniężnej nie bezpośrednio na podstawie umowy, albo spełnione świadczenie, ale niebezpośrednio, przez inną czynność prawną (tytułem przykładu podaje się zrzeczenie się długu albo umowę świadczenie na rzecz osoby trzeciej)³⁸. Za trzeci, najbardziej zaskakujący wyjątek uważa się darowiznę ukrytą (*donatione déguisée*), to jest transakcję, która jest zamierzona jako darowizna, ale jest dokonana pod pozorem czynności odpłatnej³⁹. Wskazuje się, że w takim przypadku dla ważności darowizny wystarcza zachowanie formy przewidzianej dla aktu, pod pozorem którego ustanowiona jest darowizna⁴⁰.

Darowizna wywiera skutki, w tym zobowiązuje darczyńcę, dopiero po jej przyjęciu w sposób wyraźny. Może ona zostać przyjęta za życia

³⁴ L. Leveneur, Code Civil, s. 616 i n.; F. Jacob, A. Tisserand, G. Venandet, G. Wiederkehr, X. Henry, Code Civil, s. 791 i n.

³⁵ B. Nicholas, The French Law, s. 147.

³⁶ L. Leveneur, Code Civil, s. 617. Zob. też: J. Flour, J.-L. Aubert, É. Savaux, Les obligations, s. 245; M. Lewy, Darowizna, s. 226.

³⁷ B. Nicholas, The French Law, s. 147.

³⁸ Ibidem. Zob. też: M. Lewy, Darowizna, s. 226. Zob. jednak: J. Flour, J.-L. Aubert, É. Savaux, Les obligations, s. 399.

³⁹ B. Nicholas, The French Law, s. 147; J. Flour, J.-L. Aubert, É. Savaux, Les obligations, s. 245; M. Lewy, Darowizna, s. 226.

⁴⁰ M. Lewy, Darowizna, s. 226.

darczyńcy przez dokument późniejszy i urzędowy, którego oryginał jest przechowywany w miejscu jego sporządzenia. Darowizna wywrze wówczas skutek w odniesieniu do darczyńcy dopiero z dniem, w którym zostanie on powiadomiony o dokumencie wyrażającym przyjęcie darowizny (art. 932 KC franc.). W komentarzach do powyższego artykułu wskazuje się, że zrzeczenie się darowizny – rozumiane jako odstąpienie od jej przyjęcia – musi przyjąć tę samą formę urzędową, co przyjęcie darowizny⁴¹.

Zgodnie z art. 933 KC franc., jeżeli obdarowany jest osobą dorosłą, darowizna może zostać przyjęta przez niego osobiście, albo przez pełnomocnika działającego w jego imieniu na podstawie pełnomocnictwa do przyjęcia tej konkretnej darowizny albo ogólnie darowizn, które zostały lub mogą zostać dokonane. Chodzi więc o pełnomocnictwo szczególne albo rodzajowe. W dalszej części tego przepisu ustawodawca francuski postanowił, że pełnomocnictwo to musi zostać udzielone w formie aktu notarialnego, a jego kopia musi zostać załączona do przechowywanego w miejscu sporządzenia oryginału aktu darowizny albo do przechowywanego w miejscu sporządzenia oryginału dokumentu jej przyjęcia, dokonanego oddzielnym aktem. Darowizna dokonana na rzecz małoletniego niewyemancypowanego lub osoby dorosłej pozostającej pod opieką musi zostać przyjęta przez opiekuna, zgodnie z art. 463 KC franc. Jednakże ojciec i matka małoletniego niewyemancypowanego, albo inni wstępni, nawet za życia ojca i matki, pomimo że nie są opiekunami małoletniego, mogą przyjmować darowizny w jego imieniu (art. 935 KC franc.). Podkreśla się, że matka może skutecznie przyjąć darowiznę dokonaną na rzecz dziecka, pomimo sprzeciwu swojego męża⁴². Możliwość samodzielnego przyjęcia darowizny przez osobę głuchoniemą zależy od tego, czy potrafi ona pisać. Osoba głuchoniema potrafiąca pisać może przyjąć darowiznę we własnym imieniu albo przez pełnomocnika, natomiast jeżeli nie potrafi pisać, darowizna może zostać przyjęta przez kuratora powołanego w tym celu, zgodnie z zasadami ustalonymi w tytule „O małoletniości, opiece i emancypacji” (art. 936 KC franc.). Natomiast darowizny na rzecz ośrodków użyteczności publicznej są przyjmowane przez zarządców tych ośrodków, po ich należytych umocowaniu, z zastrzeżeniem art. 910 akapit drugi i trzeci KC franc. (art. 937 KC franc.).

W razie przyjęcia darowizny, własność darowanych przedmiotów przechodzi na obdarowanego bez konieczności przekazania własności w inny sposób (art. 938 KC franc.). Norma prawna zawarta w tym przepisie wyraża więc zasadę podwójnego skutku czynności prawnej. Klauzula o zwrocie prawa używania, zawarta w akcie darowizny, jest rozpatrywana

⁴¹ L. Leveneur, Code Civil, s. 619; F. Jacob, A. Tisserand, G. Venandet, G. Wiederkehr, X. Henry, Code Civil, s. 794.

⁴² L. Leveneur, Code Civil, s. 620.

w ramach terminowej darowizny dóbr teraźniejszych, w której prawa do używania i pobierania pożytków są nabywane przez beneficjenta defini tywnie w dniu aktu i tylko korzystanie z prawa do używania i pobierania pożytków zostaje odroczone do śmierci darczyńcy⁴³.

Jeżeli darowane są dobra mogące być przedmiotem hipoteki, niezbędne jest upublicznienie aktów dotyczących dokonania darowizny i jej przyjęcia, jak również zawiadomienie o przyjęciu, które nastąpiło w drodze osobnego aktu, w urzędzie odpowiedzialnym za upublicznienie informacji dotyczących stanu nieruchomości gruntowych (art. 939 KC franc.). Gdy darowizna jest dokonywana na rzecz małoletnich, osób dorosłych pozostających pod opieką lub ośrodków publicznych, upublicznienie jest dokonywane na wniosek opiekunów, kuratorów, czy zarządców (art. 940 KC franc.). Niedopełnienie wymogu upublicznienia może być podstawą zarzutu wszystkich osób zainteresowanych, z wyłączeniem tych, które są obciążone obowiązkiem upublicznienia, lub ich następców prawnych, oraz darczyńcy (art. 941 KC franc.). Intencja powyższej normy prawnej jest jasna – chodzi o zapobieżenie możliwości wywodzenia korzystnych następstw z niedopełnienia obowiązku prawnego przez podmioty obciążone obowiązkiem upublicznienia, a więc przez osoby, które nie wykonały ciążącego na nich obowiązku prawnego, przez podmioty wstępujące w ich prawa i obowiązki (to jest przez spadkobierców tych osób) oraz przez darczyńcę, a więc podmiot posiadający wiedzę o dokonaniu darowizny. W literaturze wskazuje się, że również spadkobiercy darczyńcy nie mogą powołać się na niedopełnienie upublicznienia⁴⁴. W konsekwencji art. 942 KC franc. stanowi, że nieletni oraz osoby dorosłe objęte opieką nie otrzymają restytucji w wypadku niedopełnienia aktu przyjęcia lub upublicznienia darowizny, za wyjątkiem uzasadnionego zażalenia na ich opiekunów, ale restytucja nie będzie mogła nastąpić w przypadku, gdy wspomniani opiekunowie byłiby niewypłacalni.

Darowizna między żyjącymi może dotyczyć jedynie dóbr teraźniejszych darczyńcy. Jeżeli darowizna dotyczy dóbr przyszłych, w tym zakresie jest nieważna (art. 943 KC franc.). W związku z powyższą regulacją ocenia się, że darowizna sumy pieniężnej do wypłacenia po śmierci darczyńcy z aktywów spadkowych może stanowić albo darowiznę dóbr przyszłych, objętą art. 943–947 KC franc., albo darowiznę dóbr teraźniejszych, podlegającą zwykłym zasadom dotyczącym rozporządzeń między żyjącymi. Uważa się, że ta druga kwalifikacja jest właściwa, jeżeli darczyńca zamierza przyznać obdarowanemu jedynie proste, potencjalne prawo do wykorzystania przez niego w charakterze osoby uprawnionej do

---

⁴³ *Ibidem*, s. 621.

⁴⁴ *Ibidem*.

spadku po jego otwarciu, lub – wręcz odwrotnie – jeżeli nadaje mu prawo do wierzytelności aktualnej i nieodwołalnej, w ramach której samo spełnienie świadczenia jest odroczone do czasu śmierci darczyńcy⁴⁵.

Każda darowizna między żyjącymi, uzależniona od warunków, których spełnienie zależy jedynie od woli darczyńcy, jest nieważna (art. 944 KC franc.). Tytułem przykładu w literaturze wskazuje się, że nieważna byłaby darowizna rękodajna uzależniona od przetrwania związku między darczyńcą a obdarowanym⁴⁶, choć ta okoliczność może zależeć nie tylko od woli darczyńcy, lecz także obdarowanego. W myśl art. 945 KC franc. darowizna będzie nieważna również wówczas, gdy została dokonana pod warunkiem spełnienia innych należności lub świadczeń niż te, które istniały w chwili dokonania darowizny, lub które zostały wyrażone albo w akcie darowizny, albo w spisie, który został do niej dołączony. Z art. 946 KC franc. wynika możliwość zastrzeżenia przez darczyńcę na swoją rzecz uprawnienia do rozporządzania przedmiotem darowizny lub stałą kwotą z darowanych dóbr. W takim przypadku, jeżeli darczyńca umrze zanim nimi rozporządzi, przedmiot i kwota, o których mowa, będą należeć do spadkobierców darczyńcy, niezależnie od wszelkich odmiennych postanowień (art. 946 KC franc.). Przepisy art. 943–946 KC franc. nie znajdują zastosowania do darowizn dokonanych poprzez małżeńską umowę majątkową na rzecz małżonków i dzieci mających się narodzić z małżeństwa oraz do rozporządzeń między małżonkami, dokonanych albo poprzez małżeńską umowę majątkową, albo podczas małżeństwa (art. 947 KC franc.).

Zgodnie z art. 948 KC franc. akt darowizny ruchomości jest ważny jedynie dla tych przedmiotów, których spis szacunkowy – potwierdzony podpisami darczyńcy i obdarowanego, bądź osób przyjmujących darowiznę w jego imieniu – zostanie dołączony do oryginału darowizny, przechowywanego w miejscu sporządzenia. Uważa się, że powyższa regulacja znajduje zastosowanie również do działu spadku w ramach darowizny (*donation-partage*)⁴⁷. Jako uzasadnienie wymogu sporządzenia wykazu szacunkowego wskazuje się, że „motywy tego przepisu była chęć zapewnienia nieodwołalności darowizny: w braku tego przepisu, darczyńca mógłby nie wydać niektórych rzeczy, będących przedmiotem darowizny, albo uszkodzić je, albo zamiast rzeczy lepszego gatunku wydać gorsze”⁴⁸.

---

⁴⁵ *Ibidem*; F. Jacob, A. Tisserand, G. Venandet, G. Wiederkehr, X. Henry, Code Civil, s. 796.

⁴⁶ L. Leveneur, Code Civil, s. 622; F. Jacob, A. Tisserand, G. Venandet, G. Wiederkehr, X. Henry, Code Civil, s. 796.

⁴⁷ L. Leveneur, Code Civil, s. 622; F. Jacob, A. Tisserand, G. Venandet, G. Wiederkehr, X. Henry, Code Civil, s. 796.

⁴⁸ M. Lewy, Darowizna, s. 225.

Wykaz szacunkowy uważa się za pożyteczny również wówczas, gdy obdarowany jest zobowiązany do zwrotu darowanej rzeczy⁴⁹. Przyjmuje się, że sąd rozstrzygający sprawę może uznać, że spis szacunkowy dołączony do aktu notarialnego darowizny, zawierający jedynie podział według kategorii elementów kolekcji, po którym następuje ogólne oszacowanie zbioru, odpowiada wymaganiom art. 948 KC franc., o ile zostanie ustalone, że w danym przypadku darowizna dotyczyła zbioru kolekcji tworzącego niepodzielną całość, darowaną bez wyjątków ani zastrzeżeń, i że wartość kolekcji wynikała wyłącznie z połączenia jej składników⁵⁰.

Artykuł 949 KC franc. zezwala darczyńcy na zastrzeżenie na swoją korzyść, bądź rozporządzenie na korzyść osoby trzeciej, prawem do korzystania (*jouissance*)⁵¹ lub prawem do używania i pobierania pożytków (*usufruit*) darowanych dóbr ruchomych lub nieruchomości. Gdy darowizna ruchomości zostaje dokonana z zastrzeżeniem prawa do używania i pobierania pożytków, obdarowany jest zobowiązany – po wygaśnięciu prawa do używania i pobierania pożytków – do przyjęcia darowanych rzeczy w takim stanie, w jakim będą się aktualnie znajdowały. Obdarowanemu przysługuje roszczenie przeciwko darczyńcy albo jego spadkobiercom z powodu brakujących przedmiotów, do wysokości wartości, która została im przypisana w spisie szacunkowym (art. 950 KC franc.).

Ustawodawca francuski dopuszcza także możliwość zastrzeżenia sobie przez darczyńcę prawa zwrotu darowanych przedmiotów – albo na wypadek zgonu⁵² samego obdarowanego, albo na wypadek zgonu obdarowanego i jego zstępnych, przy czym prawo to może zostać zastrzeżone jedynie na korzyść samego darczyńcy (art. 951 KC franc.). Jeżeli dane dobro zostało darowane z zastrzeżeniem prawa do używania i pobierania pożytków oraz z klauzulą o prawie zwrotu, po śmierci obdarowanego zwrotowi na rzecz darczyńcy podlega jedynie własność⁵³. W literaturze wyklucza się wykładnię rozszerzającą tej normy prawnej i dopuszczalność zastrzeżenia tego uprawnienia na rzecz innych osób, niż darczyńca – nawet na rzecz spadkobierców⁵⁴. Skutkiem prawa zwrotu jest upadek wszystkich zbyć i praw ustanowionych tytułem darowizny przez obdarowanego na przedmiocie pierwotnej darowizny oraz przywrócenie tych

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ L. Leveneur, Code Civil, s. 622; F. Jacob, A. Tisserand, G. Venandet, G. Wiederkehr, X. Henry, Code Civil, s. 796.

⁵¹ *Jouissance* – korzystanie, użytkowanie (A. Machowska, Słownik terminologii, s. 493).

⁵² Zwrot „*prédécès*” oznacza „zgon wyprzedzający inny zgon”. W tym przypadku chodzi więc o zgon obdarowanego przed darczyńcą.

⁵³ L. Leveneur, Code Civil, s. 623; F. Jacob, A. Tisserand, G. Venandet, G. Wiederkehr, X. Henry, Code Civil, s. 797.

⁵⁴ M. Lewy, Darowizna, s. 216.

dóbr darczyńcy w stanie wolnym od wszelkich zobowiązań i hipotek, za wyjątkiem hipoteki ustawowej małżonków, jeżeli inne dobra obdarowanego małżonka nie wystarczają do spełnienia tego zwrotu, a darowizna została mu uczyniona poprzez małżeńską umowę majątkową, z której wynikają te zobowiązania i hipoteki (art. 952 KC franc.). W literaturze wyklucza się wykładnię rozszerzającą i stosowanie powyższej regulacji w przypadku darowizny sumy pieniężnej bądź ruchomości, które nie mogą stanowić przedmiotu hipoteki⁵⁵.

2.2. Odwołanie darowizny

W prawie francuskim zasadą jest nieodwołalność darowizny między żyjącymi. Zgodnie z zasadą *donner et retenir ne vaut* „zastrzeżenia, dające możliwość odwołać umowę, choćby były ważne i obowiązujące w akcie pod tytułem obciążliwym – gdy są umieszczone w umowie darowizny, powodują jej nieważność”⁵⁶, przy czym uważa się, że ustawodawca wyszedł z założenia, że niemożność czynienia odwołań darowizn zmniejszy częstotliwość czynienia darowizn w ogóle⁵⁷. Wspomniane wyżej regulacje, zawarte w art. 943–945 KC franc., uważa się za motywowane zasadą nieodwołalności darowizn. Uważa się bowiem, że darowizna majątku „przyszłego”, to znaczy majątku jako darczyńca zostawi w chwili zgonu (art. 943 KC franc.), jest nieważna dlatego, że darczyńca mógłby ją odwołać wydatkując cały swój majątek za życia i nie zostawiając nic w chwili śmierci, darowizna pod warunkiem, którego ziszczenie się zależy od spełnienia lub niespełnienia czynu, poniesienia albo nieponiesienia ofiary przez darczyńcę (art. 944 KC franc.) jest nieważna, ponieważ darczyńca mógłby cofnąć taką darowiznę spełniając (lub nie spełniając) czyn, lub ponosząc (albo nie ponosząc) ofiarę stanowiące warunek darowizny, a darowizna zawarta pod warunkiem spłacenia przez obdarowanego przyszłych długów darczyńcy (art. 945 KC franc.) jest nieważna, ponieważ „darczyńca może, zaciągając znaczne długi, sprowadzić majątek do zera, tj. cofnąć darowiznę”⁵⁸. W literaturze wyrażono pogląd, że wyjątek od zasady nieodwołalności darowizn stanowi tzw. „umowne prawo powrotu”, które może zostać zastrzeżone zgodnie z art. 951 KC franc.⁵⁹

Od zasady nieodwołalności darowizn ustanowione zostały także wyjątki. Mianowicie darowizna między żyjącymi może zostać od-

⁵⁵ L. Leveneur, Code Civil, s. 623.

⁵⁶ M. Lewy, Darowizna, s. 216.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

wołana jedynie z powodu niespełnienia warunków, pod którymi została dokonana, z powodu niewdzięczności i z powodu pojawienia się dzieci (art. 953 KC franc.). W komentarzu do KC francuskiego wskazuje się, że w przypadku, gdy małżonkowie przyjęli system wspólnoty uniwersalnej (*communauté universelle*) i zawarli umowę przewidującą przydzielenie dóbr pod pewnymi warunkami małżonkowi pozostającemu przy życiu, spadkobiercy małżonki śmiertelnie ranionej przez męża nie mogą powołać się na art. 953 KC franc., aby wnioskować o odwołanie korzyści z małżeństwa⁶⁰.

Pierwsza podstawa do odwołania darowizny zachodzi wówczas, gdy nie spełnią się warunki (*conditions*), pod którymi została ona dokonana. W innym ujęciu wskazuje się, że chodzi o niewykonanie obciążeń nałożonych na obdarowanego przez akt darowizny⁶¹, twierdząc, że darowizna z obciążeniem wykazuje pewną analogię do kontraktu synallagmatycznego⁶². W razie odwołania darowizny z tego powodu darowane dobra powracają do darczyńcy w stanie wolnym od wszelkich zobowiązań i hipotek ustanowionych przez obdarowanego, a darczyńcy przysługują wobec osób trzecich, będących w posiadaniu darowanych nieruchomości, wszystkie uprawnienia, które miałyby wobec samego obdarowanego (art. 954 KC franc.). Ocenia się więc, że skutki występują z mocą wsteczną⁶³, przy czym – ściśle rzecz biorąc – chodzi nie o odwołanie, lecz o rozwiązanie darowizny⁶⁴. W literaturze podkreśla się, że odwołanie darowizny z powodu niespełnienia warunków, pod jakimi została ona dokonana, może zostać orzeczone na podstawie art. 953 KC franc. jedynie wtedy, gdy spełnienie świadczenia (*exécution de la charge*) przez obdarowanego stanowiło pobudkę i przyczynę aktu hojności. Powództwo o odwołanie darowizny oraz powództwo o spełnienie świadczenia mogą zostać wytoczone zarówno przeciwko samemu obdarowanemu, jak i przeciwko jego spadkobiercom⁶⁵. Z art. 954 KC franc. wyprowadza się wniosek, że odwołanie darowizny ma skutek wsteczny⁶⁶.

Druga podstawa odwołania darowizny wiąże się z naruszeniem przez obdarowanego obowiązku wdzięczności wobec darczyńcy⁶⁷. Darowizna między żyjącymi może zostać odwołana z powodu niewdzięczności wyłącznie w przypadkach wyliczonych enumeratywnie w art. 955 KC franc.,

⁶⁰ L. Leveneur, Code Civil, s. 624.

⁶¹ M. Lewy, Darowizna, s. 226.

⁶² *Ibidem*, s. 227.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 226.

⁶⁵ L. Leveneur, Code Civil, s. 624.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ M. Lewy, Darowizna, s. 227.

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl